JOZEFINA CUŞNIR

Institutul Patrimoniului Cultural
(Chişinău)

ASPECTUL ÎNALTEI MENIRI A OMULUI ÎN ROMANUL LUI THOMAS MANN *ALTEŢĂ REGALĂ*

La cercetarea relaţiei erou-univers în proza secolului al XX-lea ne-am sprijinit pe unele idei fundamentale din monografiile cercetătoarei R. Kleiman: relaţia reciprocă dintre personajul care tinde spre armonizarea Universului şi însuşi Universul; tipologia temei cosmogonice; tipologia cronotopului universal, realizat în varietatea sa prin detalii constante tipice etc. [1]. În romanul lui Th. Mann *Alteţă Regală* (1909), relaţia erou-univers este prezentată dintr-un aspect relativ rar întâlnit în literatura secolului al XX-lea: predestinarea personajului pentru armonizarea unei anumite ipostaze a Universului. În opinia noastră, romanul lui A. Bitov *Casa Puşkin* (1978) se aseamănă, sub acest aspect şi în sens tipologic, cu *Alteţă Regală*, dar spre deosebire acesta din urmă este o faustiană.

Într-o formă mai generală – a înaltei meniri a omului – acest aspect este prezent în mai multe lucrări ale lui Th. Mann, de fiecare dată personajul principal aparţinând unei categorii de oameni pe care am putea s-o numim „entuziaştii eroici". Astfel este Iosif din tetralogia *Iosif şi fraţii săi*, Goethe din *Lota în Weimar*, Adrian Leverkühn din romanul *Doctor Faustus*, papa Grigore din romanul *Alesul*, Schiller din nuvela *Ora cea grea* ş.a. De exemplu, în opinia lui A. von Schirnding, Iosif este frate de sânge cu Klaus-Heinrich prin faptul că pune în legătură directă propria fericire şi bunăstarea ţării [2, p. 388-389]). Abordată de cercetători doar tangenţial, această temă merită o examinare specială.

Termenul îşi are originea în tratatul lui G. Bruno *Despre entuziasmul eroic*. Acestor personaje le este caracteristică tendinţa entuziastă, până la jertfirea de sine, de a armoniza Universul, tendinţă generată de individualitatea eroului şi de spiritul lui creator. Nimic altceva nu defineşte această năzuinţă, nici chemarea morţii, nici oricare dogmă. La G. Bruno entuziastul tinde insistent spre armonia divină şi cea interioară; gândurile şi faptele rezultă din această pornire entuziastă. După cum subliniază S. Pavlicenco, G. Bruno pune în prim-plan anume spiritul de creaţie: „Una tesi centrale del trattato è quella sul primato della creazione sull'imitazione" [3, p. 214]. Eroul este pus într-o relaţie cu cronotopul universal – un anume „Soare al Entuziastului", care sălăşluieşte întru toate şi se află concomitent oriunde, fiind identic veşniciei. Prinţul Klaus-Heinrich din *Alteţă Regală* este un entuziast eroic.

Prezenţa frecventă a aspectului înaltei meniri a omului şi a eroilor-entuziaşti în textele lui Th. Mann se explică, în opinia noastră, prin interesul profund al autorului pentru esenţa miticului. Să amintim aici de „umanizarea mitului", considerată de Th. Mann ca fiind principala sa realizare [4, p. 178], procedeu care, în viziunea noastră, reprezintă culmea adecvării individualului şi miticului: Mann plasează individualitatea la acelaşi nivel cu mitul, acestea sunt echivalente.

Aspectul înaltei meniri a omului în *Alteţă Regală* stă la baza intrigii. Într-o operă literară din secolul al XX-lea aceasta presupune, mai întâi de toate, un foarte înalt grad de carnavalizare a textului – pentru ca „determinismul" să fie înţeles într-un sens carnavalesc, „neserios", – şi, apoi, un subiect specific şi un gen literar corespunzătoare. Romanul *Alteţă Regală* respectă ambele condiţii.

BDD-A25989 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:11 UTC)

Se poate afirma că textelor lui Th. Mann le este specific un grad înalt de carnavalizare; altfel spus, eroii lui Th. Mann descind din „miturile comice", despre care vorbeşte nu numai M. Bahtin [5, p. 238], dar şi alţi cercetători [6, p. 92-93, 105, 319, 323]. Esenţa acestor mituri, în care râsului îi aparţine toată forţa dătătoare de viaţă – le-am putea numi mituri despre râs – este cel mai bine dezvăluită în lucrările lui V. Propp [7]. Iar în privinţa romanului *Alteţă Regală* dispunem de mărturia autorului însuşi. În *Istoria vieţii mele* (1930) Th. Mann mărturiseşte că a avut intenţia să scrie o comedie în formă de roman, imaginându-şi o posibilă sinteză umoristică a singurătăţii şi comunităţii, a formei şi conţinutului existenţei [4, p. 115–116].

Identificarea intrigii şi a genului romanului *Alteţă regală* nu este univocă. V. Admoni şi T. Silman, de exemplu, consideră că romanul este o idilă [8, p. 108–113], pe când autorul a numit-o în repetate rânduri poveste [4, p. 35, 115, 374-375].

În opinia noastră, acest roman nu poate fi considerat o idilă (chiar şi în sensul cel mai larg al termenului), ci este anume poveste, deoarece dezolarea, pasiunile, furtunile sufleteşti, viaţa miliardarilor şi persoanelor încoronate, grijile ce ţin de dezvoltarea economică a ţării – toate acestea au foarte puţin în comun cu poeticul unui trai fericit, „al unui epos al fericirii depline într-un cadru limitat" [9, p. 263]. În roman există elemente ale unui trai fericit, dar ele sunt puţine la număr şi apar doar în deznodământ (după destăinuirile culminante ale eroilor, când la orizontul acţiunii apare nunta). Dintre acestea poate fi menţionat peticul aproape putred de cataplasmă, pe care miliardarul Spoelmann îl găseşte în apartamentele sale luxoase pentru prinţul răcit (iar ministrul – ajutorul magic al eroului – acordă acestui eveniment o importanţă deosebită [10, p. 311], considerându-l un semn bun. Elemente ale unui trai fericit apar în episodul prezentării Immei la curte, precum şi în acela al nunţii. Pentru o idilă însă sunt mai potrivite „raiul în sărăcie", viaţa în mijlocul naturii, pe când scenele vieţii de palat sunt mai fireşti pentru o poveste.

„Determinismul" ce ţine de destin nu corespunde idilei ca atare, în schimb se potriveşte perfect unei poveşti fantastice. Astfel, în viziunea lui V. Propp, prevestirea destinului eroului este un element indispensabil al poveştii [11, p. 77]. Prevestirea destinului şi împlinirea lui alcătuiesc intriga romanului. Mai mult decât atât, *Alteţă Regală* se află într-un anumit dialog intertextual cu specia poveştii fantastice în toate aspectele fundamentale. Precizăm aici că, în aspect morfologic, V. Propp consideră a fi poveste fantastică orice dezvoltare a naraţiunii de la daună sau neajuns, prin funcţii intermediare, spre nuntă sau altă funcţie utilizată ca deznodământ; dintre funcţiile finale pot fi pomenite onorurile, avuţia sau lichidarea dezastrului [11, p. 83].

Înalta menire a prinţului Klaus-Heinrich este anunţată în roman printr-o prorocire din vremurile de demult, prorocirea fiind în strânsă legătură cu imaginea convenţională a Universului – trandafirul fermecat, deci cu un fel de *arbor mundi*, la care se referea M. Eliade [12]. Eroul trebuie să împrăştie vrăjile (să armonizeze). Legenda spune că, în vremuri grele pentru populaţia ducatului, va veni pe lume un prinţ cu o singură mână, care va da ţării mai mult decât alţii cu două [10, p. 291] şi, în ziua când va veni bunăstarea generală, vor cădea vrăjile care făceau ca florile tufei de trandafir, ale acestui *arbor mundi*, să miroase a mormânt şi va reveni parfumul firesc al trandafirilor [10, p. 330]. Iar intriga romanului e următoarea: într-un mic ducat cu o populaţie harnică şi muncitoare, dar cu mari probleme economice din cauza deficitului financiar, în familia marelui–duce se naşte un prinţ cu o singură mână normală (cealaltă mână îi era nedezvoltată); acesta, după multiple suferinţe, se căsătoreşte cu preafrumoasa fiică a unui miliardar care salvează economia naţională a ducatului, investindu-şi în ea miliardele.

În roman sunt evidente nu numai elementele fundamentale ale unei poveşti (evoluţia de la neajuns spre nuntă şi lichidarea dezastrului), ci şi unele elemente particulare. Aici putem aminti de încercările la care frumoasa Imma îl pune pe prinţ. În conformitate cu

BDD-A25989 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:11 UTC)

concepţia lui V. Propp, punerea eroului în faţa unor probleme sau ghicitori dificile este o sarcină a crăiesei şi a tatălui acesteia [11, p. 72].

Toate elementele de poveste sunt construite în spirit de parodie, cu ironia caracteristică lui Th. Mann, la care se referea, bunăoară, M. Walser [13, p. 5-26]. Astfel, vrăjitorul salvator, fără de care nunta n-ar fi avut loc, este însuşi prim-ministrul care i-a dezvăluit prinţului subtilităţile politicii bugetare. Alt exemplu: în interiorul unui text de poveste autorul povesteşte cum se naşte în popor tocmai această poveste; poporul, în opinia lui Th. Mann, intuieşte tot ce e poetic, neobişnuit, de poveste. În ochii oamenilor de rând, Imma este o regină, o zână din poveste, o adevărată prinţesă [10, p. 290].

Intriga iniţială a poveştii este însăşi imposibilitatea fericirii; eroul îşi începe calea spre fericire din adâncurile tristului destin (Klaus-Heinrich poartă stigmatul nefericirii, care se manifestă prin singurătate. Este stigmatul obârşiei regale şi al trupului schilod).

Armonizarea Universului – împlinirea prezicerii – vine prin eliberarea entuziastă a prinţului de iluzia că fericirea şi înalta menire a omului sunt incompatibile.

Într-un anumit sens, romanul corespunde schemei renascentiste a participării omului la realizarea „marii perfecţiuni a lumii", formulată de Lorenzo Medici (prototipul entuziastului lui Th. Mann din *Fiorenza*): un om îşi caută fericirea într-un fel, altul în alt fel şi, din aceasta, graţie îmbinării şi armoniei mai multor voci, vine înfrumuseţarea şi o mai mare perfecţiune a lumii; şi pentru acest scop, poate, Cel care nu greşeşte niciodată a făcut calea spre perfecţiune întunecată şi grea [14, p. 118].

În Universul lui Th. Mann, fericirea şi omul vin unul în întâmpinarea altuia. Fără ajutorul omului fericirea nu poate face nimic; cel care nu-şi ajută propria fericire şi, fie din trufie, fie din modestie, îi întoarce spatele, face, în viziunea scriitorului german, un mare păcat.

Autorul îi iartă acest păcat lui Raoul Überbein – cavalerului trist al modestiei ascetice şi destinului lipsit de har. Überbein îşi povăţuia discipolul, adică pe prinţ, că înalta menire a omului este incompatibilă cu fericirea, bunătatea, iubirea??! [10, p. 270].

„– <…> ich will Ihnen sagen, Imma, welche Bewandtnis es mit Doktor Überbein hat. Er lebt in Feindschaft mit dem Glücke <…>.

– Das dünkt mich eine anständige Feindschaft, – sagte Imma Spoelmann.

– Anständig, – antwortete er, – aber unselig <…> und obendrein sündhaft <…>

Aber nun bin ich seiner Erziehung entwachsen, in diesem Punkte bin ich es" [15, p. 307-308].

(„– <…> vreau să vă spun, Imma, ce se întâmplă cu doctorul Überbein. El trăieşte în duşmănie cu fericirea <…>.

– Mie-mi pare că această duşmănie e plină de demnitate, – a spus Imma Spoelmann.

– Aşa este, – a răspuns el, – dar nu şi de bunătate <…> şi mai este şi plină de păcat <…>. Dar cred că am depăşit învăţămintele lui măcar în aceasta").

Adevăratul motiv al sinuciderii lui Überbein nu este cariera nereuşită, ci alegerea conştientă a vieţii lipsite de har. El n-a mai vrut să trăiască atunci când viaţa i-a dezminţit postulatul, când Klaus-Heinrich şi Imma, două „fiinţe excepţionale", unindu-şi vieţile, nu numai că nu şi-au trădat înalta menire, ci, dimpotrivă, au împlinit-o, ca într-o poveste, sprijinindu-se într-un mod ridicol carnavalesc pe textele manualelor de ştiinţe economice. „Das soll fortan unsere Sache sein: beides, Hoheit und Liebe, – ein strenges Glück" [15, p. 368] („Fie ca, pornind de aici, şi una şi alta să ne fie scop în viaţă – menirea înaltă şi iubirea – o fericire grea şi aspră") – cu aceste cuvinte se încheie romanul. Numai atunci trandafirul fermecat îşi va redobândi parfumul. Se poate deci spune că romanul are

BDD-A25989 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:11 UTC)

un final deschis: armonizarea Universului înseamnă mai mult decât nunta şi lichidarea deficitului bugetar. Încercările eroilor nu se termină aici, eroismul lor armonizator trebuie să continue.

De altfel, autorul le întinde eroilor o mână de ajutor, răsădind trandafirul din curtea Fortăreţei vechi în florăria noului palat al tinerilor însurăţei. De acolo porneşte reînvierea trandafirului, ca şi a micului ducat al lui Klaus-Heinrich: „<…> nicht mehr von modrigen Mauern umgeben, sondern in Luft und Sonne und dem fettesten Mergel" [15, p. 362] („<…> în afara zidurilor mucezite, deschis aerului şi soarelui, înrădăcinat în cel mai gras sol de marnă").

Astfel, în romanul *Alteţă Regală* se realizează o relaţie specifică între entuziastul eroic şi Univers: aspectul înaltei meniri de armonizare a lumii stă la baza intrigii, se află într-un raport carnavalesc cu tema fericirii şi conţine dialoguri intertextuale cu povestea fantastică.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Р. Я. Клейман, *Достоевский*: *константы поэтики*, Chişinău, 2001; Р. Я. Клейман, *Сквозные мотивы творчества Достоевского в историко-культурной перспективе*, Chişinău, 1985.

2. A. Von Schirnding, *Nachwort*. – In: Th. Mann, *Königliche Hoheit*, Frankfurt am Mein, 1984.

3. S. Pavlicenco, *Problemi di estetica in „Degli eroici furori"*. – In: *Giordano Bruno e il Rinascimento quale prospettiva verso una cultura europea senza frontiere*. Atti del Seminario Internazionale e Interdisciplinare di Bucarest (3-5 dicembre 2000), Bucureşti, 2002; И. Дирзен, *Эпическое искусство Томаса Манна*. *Мировоззрение и жизнь*, Moscova, 1981.

4. Т. Манн, *Собр*. *соч*.: *В 10 т*., Т. 9, Москва, 1960.

5. М. М. Бахтин, *Эпос и роман*, СПб., 2000; М.М. Бахтин, *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*, Москва, 1990.

6. О. М. Фрейденберг, *Поэтика сюжета и жанра*, Москва, 1997.

7. В. Я. Пропп, *Фольклор и действительность*. *Избранные статьи*, Москва, 1976; В.Я. Пропп, *Проблемы комизма и смеха*, Москва, 1976.

8. В. Адмони, Т. Сильман, *Томас Манн*. *Очерк творчества*, Л., 1960.

9. Жан-Поль, *Приготовительная школа эстетики*, Москва, 1981.

10. Т. Манн, *Собр*. *соч*.: *В 10 т*., Т. 2, Москва, 1959.

11. В. Я. Пропп, *Морфология сказки*, Москва, 1969.

12. M. Eliade, *Cosmologie şi alchimie babiloniană*, Bucureşti, 1937; M. Eliade, *Insula lui Euthanasius*, Bucureşti, 1943.

13. M. Walser, *Ironie als höchstes Lebensmittel oder*: *Lebensmittel der Höchsten*. – In: Thomas Mann, *Text + Kritik*, München, 1982.

14. Л. М. Баткин, *Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности*, Москва, 1989.

15. Th. Mann, *Königliche Hoheit*, Frankfurt am Mein, 1984.

BDD-A25989 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:11 UTC)